

LOVÁSZ TAMÁS¹ – VARA BÁLINT² – VERHÁS GEORGINA³

AZ ÖKOTUDATOS FALUFEJLESZTÉSEK SIKERTÉNYEZŐI ÉS ADAPTÁLHATÓ ELEMEI⁴

A cikk a mai magyar vidéken tapasztalható problémákkal és az azokra adott, a 21. századi trendeknek megfelelő zöld, ökotudatos válaszokkal foglalkozik. Írásunk során kiválasztottunk 13 olyan kezdeményezést, amelyek ebben az irányban határozták meg a fő fejlesztési irányvonalat. A kutatott sokaságot különböző szempontok alapján több csoportra bontottuk, illetve más-más adatok alapján kerestük a sikertényezőket. Fő kérdésnek az adaptálható tényezők kutatását választottuk, kerestük, mik azok az összefüggések, amelyek más, krízisben lévő települések számára is hosszútávú segítséget nyújthat a társadalmi-gazdasági problémák megoldására. A rendelkezésre álló adatok elemzése és az interjúk segítségével meghatároztuk azokat a fő pontokat is, amelyek jelentősen befolyásolják a mindenkori sikerességet.

A mai magyar rurális, aprófalvas vidékeken egyre több probléma jelentkezik, amelyek a lakosság csökkenését eredményezik. Elvándorlás, előregedés, munkanélküliség, forráshiány, szakemberhiány, csak hogy néhányat említsünk azon tényezők közül, amelyek hozzájárulnak a kistelepülések helyzetének negatív változásaihoz. Jellemzően a vidéki területeken fekvő települések a helyben található erőforrásokban látják az egyetlen megoldást a rossz tendenciák megállítására, esetleg megfordítására.

Mivel túlnyomó többségében olyan agrárterületeken fekszenek, ahol a mezőgazdasági tevékenységekhez adottak a körülmények, ezért a helyi vezetés és a közösség is jellemzően ennek kihasználásában gondolkodik. Magyarországon az elmúlt évtizedben több különböző kezdeményezés is indult, amellyel legalább néhány helyi problémát igyekeznek orvosolni, több-kevesebb sikerrel.

Az ökofalu témaköre egyike a hazai fejlesztéspolitika vitatott kérdéseinek. Definíciója és célrendszere sem minden esetben egyértelmű, az ökotudatos falufejlesztések az elmúlt évtizedekben általánosságban a vidék fejlődésének divatos elemei közé tartoznak. Megítélésünk szerint a sikeres ökofalu projektek sikeres vidékfejlesztési gyakorlatokat hoznak létre. A cikk alapjául szolgáló TDK dolgozatunkban [Lovász et al., 2019] arra kerestük a választ, hogy miben rejlik az ökofalvak sikeressége, mitől válik egy-egy projekt sikeressé, és ezt hogyan lehet alkalmazni más falvak esetében. Összehasonlító elemzés keretében egyszerre több ökofalu kezdeményezést vizsgálunk meg, olyan példákat válogattunk be a kutatáshoz, amelyekről feltételeztük, hogy ökofalvak, vagy ökofalu kezdeményezések.

¹ A tanulmány elkészülésekor a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatója

² A tanulmány elkészülésekor a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatója

³ A tanulmány elkészülésekor a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatója

⁴ A tanulmány a 2017/2018-as tanévben TDK dolgozatként készült el.

Ahhoz, hogy komplex képet kaphassuk a példák sikerességéről, megvizsgáltuk az alapítási előzményeket, a falvakban futó programok szervezeti formáját, a hálózati beágyazottságukat, a jellemző gazdálkodási formájukat, közösségfejlesztésben betöltött szerepüket és a pénzügyi stabilitásukat is. Mindezek összegzésével képet kaptunk ezen rendszerek sikeres elemeiről, adaptációs lehetőségeiről más térségek számára.

1. ÖKOFALVAK MAGYARORSZÁGON

A Nemzeti Vidékstratégia többek között a következő kihívásokat fogalmazta meg a vidék számára: klímaváltozás, erőforrásbeli változások, más globális politikai és gazdasági folyamatok, a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek növekedése, demográfiai változások és elnéptelenedés, innováció hiánya, oktatási és tudásbeli lemaradás, vagyis a hátrányos helyzet és szegénység további mélyülése. [NVS 12-20, 2012] A stratégia az OFTK-val összhangban ezeknek a krízispontoknak a mérséklését integratív és holisztikus módon képzelik el javítani.

A fejlesztési dokumentumok jelentős hangsúlyt helyeznek a helyi adottságokhoz illeszkedő támogatási rendszer kialakítására, de felismerik, hogy erős helyi közösségek nélkül maradandó és fenntartható megoldást elérni szinte lehetetlen. A LEADER program keretében önálló és autonóm közösségek közösen kerestek megoldásokat a vidékfejlesztési kihívásokra, bizonyították, hogy az innovációnak és a sikereknek egyik legfontosabb eleme az alulról szerveződés. [OFTK 2030, 2013]

A felismert problémák kezelésére a Nemzeti Vidékstratégia összefoglalva a következő beavatkozásokat képzeli el: a lakosságmegtartó képesség növelése az épített és szociális hálózat fejlesztésével, hatékonyabb támogatási forrás lehívás, helyi közösségfejlesztés anyagi és szakmai támogatása, hosszú távú jövőkép kialakítása, a rövid ellátási lánc erősítése, valamint gazdasági, értékteremtő tevékenység serkentése képzési és munkahelyfejlesztési beavatkozásokkal. [NVS 12-20, 2012]

Az ökotudatos falufejlesztési mozgalmaknak, azok térbeli megjelenésének a meghatározása nehéz feladat, mivel általában egyetlen bevett definíciónak se felelnek meg maradéktalanul. Ennek oka, hogy ezen kezdeményezések a környezeti fenntarthatóság kitűzött célján túl sok mindenben különböznek az adott közösség ideológiai és életvitelbeli sokszínűsége miatt [Farkas, 2011]. Nemzetközileg a leggyakrabban használt definíció alapján az ökofalu egy olyan működőképes település, ahol az emberi tevékenység oly módon integrált a természeti világba, hogy az nemcsak fenntartható, hanem lépést is tart a modern világgal [Moravčíková – Fűrjészová, 2018].

Az ökofalvak általános célja, hogy ökológiailag, társadalmilag és gazdaságilag is fenntartható élet megvalósítására törekednek [Cáke-Baly, 2009]. Láthatjuk, hogy az ökofalvak, valamint az ehhez hasonló kezdeményezések a hazai vidékfejlesztési elképzelésekbe kiválóan illeszkednek, mivel az abban megfogalmazott szinte összes kihívásra igyekeznek választ adni innovatív, és gazdasági sérülékenységüket mérséklő módon.

A hazai ökofalvak alapjai az 1980-as évek alternatív társadalmi mozgalmi, amelyek az egyre romló környezeti állapotra, valamint annak minden következményére válaszul szerveződtek. A rendszerváltozást követően a nemzetközi példák kikristályosodásával egyidőben nyílt számukra lehetőség, hogy magasabb szervezeti szint és támogatás mellett vághassanak bele az eddig csak formálódó terveikbe [Farkas, 2014].

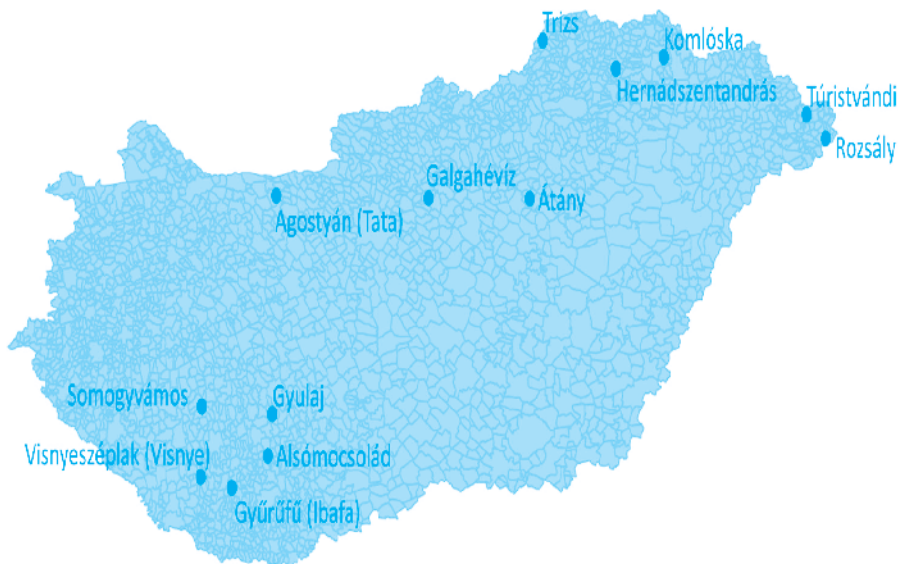
Az ideológiai sokszínűség hazánkban is ugyanúgy megfigyelhető, mint a nemzetközi példánál. Ugyanakkor bizonyos jellemzők az itthoni példánál sokkal inkább előtérbe kerültek: a

közös tulajdon helyett a sajátán történő gazdálkodás és az ezt követő munkamegosztás, az önelátáshoz való ragaszkodás, a permakultúrás gazdálkodás magas mértékű követése [Farkas, 2015].

Fontos továbbá megemlíteni, hogy az ellátási láncok lerövidítése elősegíti a megtermelt áru helyben vagy közelben értékesítését, ezzel annak ökológiai lábnyomát csökkenti, frissességét növeli, hiszen a termelő és a fogyasztó között a távolság lecsökken. Két nagy csoportot különítünk el, a közvetlen értékesítést és a rövid ellátási láncot. A közvetlen értékesítés során nincs közbeiktatott szereplő, a termelő és/vagy feldolgozó juttatja el a terméket a vásárlóhoz. A rövid ellátási lánc esetében megjelenik közbeiktatott szereplő, ám ezek számát alacsonyan kell tartani. A Közös Agrárpolitika reformjának keretein belül hazánk is élt a lehetőséggel, és a 2014-2020-as költségvetési időszak vidékfejlesztési programjában tematikus alprogramot hozott létre a rövid ellátási láncok (REL-ek) támogatására [Kujáni, 2014].

A helyi fejlesztések általában arra törekednek, hogy az élelmiszer termelése, feldolgozása és árusítása egymáshoz közeli földrajzi terekben történjen – a nagy távolságok általában hosszú ellátási láncokat igényelnek. A REL szerepét olyan helyi tényezők is befolyásolják, amik esetleg személyesen dolgozzák fel a megtermelt javakat, így a közvetlen termelőtől vásárol például helyi étterem, kőzetkeztetés, helyi kisbolt. Mivel a közvetítők vagy a közvetítőláncban szereplők száma jelentéktelen, ezért a haszonból való részesedésük is eltűnik. Ezzel a termelő haszonkulcsa megnőhet, mivel bevételei növekednek, és a vásárló is olcsóbban juthat minőségi termékhez.

1. ábra: A vizsgált ökofalvak

Forrás: Földhivatalok [2018] alapján

Magyarországon számtalan ökofalu kezdeményezés indult el, ezek közül a TDK dolgozatunkban [Lovász et al., 2019] 13 kezdeményezést vizsgáltunk. A kiválasztás fő szempontjai az elérhető adatok és eredmények voltak. A vizsgált települések nagy része alapvetően két nagyobb csoportosulást alkot. Az egyik csoport az északkeleti határmenti periférián helyezkedik el, néhány az

észak-borsodi Cserehát halmozottan hátrányos helyzetű térségben. A másik csoport viszont a délnyugati belső periferián. A többi település kissé jobban szétszórva, az ország északi részében található, egy település Pest megyében (Galgahévíz).

A kezdeményezések közül lakónépességét tekintve a legnagyobb falu Átány 1469 fővel [KSH T-STAR, 2018], legkisebb pedig Trizs 210 fővel [KSH T-STAR, 2018]. Ahol külön településrész-ként létesülő projektekről beszélhetünk, ott sokkal kisebb a lakosság száma, Somogyvámoson a legnagyobb (150 fő körül), legkisebb pedig Gyűrűfű (25-30 fő).

Az ökofalvak nagyon változatosak, lehetnek szerzetesi és világi spirituális közösségek, civil kezdeményezések, alternatív oktatási mozgalmak [Hári 2008]. A vizsgált 13 falut a 1. táblázat mutatja.

1. táblázat: Az ökofalu jellegű települések kapcsolódó karakteres típusai kezdeményezés kezdetének dátuma zárójelben

Ökotudatos falufejlesztési kezdeményezések	Valódi ökofalvak
Agostyán (1993)	Galgahévíz (1992)
Alsómocsolád (1998)	Gyűrűfű (1993)
Átány (2009)	Visnyeszéplak (1992)
Gyulaj (2006)	Somogyvámos (1993)
Hernádszentandrás (2006)	
Komlóska (1994)	
Trizs (2010)	
Túristvándi (2009)	
Rozsály (2013)	

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az ökotudatos falufejlesztési orientáltságú falvak esetén a három fenntarthatósági pillér közül különösen a társadalmi fenntarthatóság a megfogalmazott cél, a gazdasági és környezeti jellemzők nem jelennek meg olyan markánsan. Kialakulásukhoz az állami és egyéb pályázati támogatások elérhetősége elengedhetetlen volt, több a mai napig teljesen ettől függ. A sikeresebbeknek sikerült lépéseket tenni a gazdasági függetlenség felé és profitot generálni.

A második kategóriában állnak azok a települések, ahol a környezeti fenntarthatóság szempontja már ugyanakkora súlyt kap, mint a társadalmi vagy a gazdasági megközelítés. Jelentős különbség, hogy ezen falvak nem a lokális társadalmi krízisre válaszul alakultak ki állami támogatásból, hanem alulról szerveződve, nagymértékű magántőke bevonással kezdték meg működésüket. Ezeknél a valódi ökofalvaknál a fenntarthatóság nemcsak pragmatikus cél, hanem ideológiai elkötelezettség is, ebből fakadóan külön vizsgálatot érdemelnek.

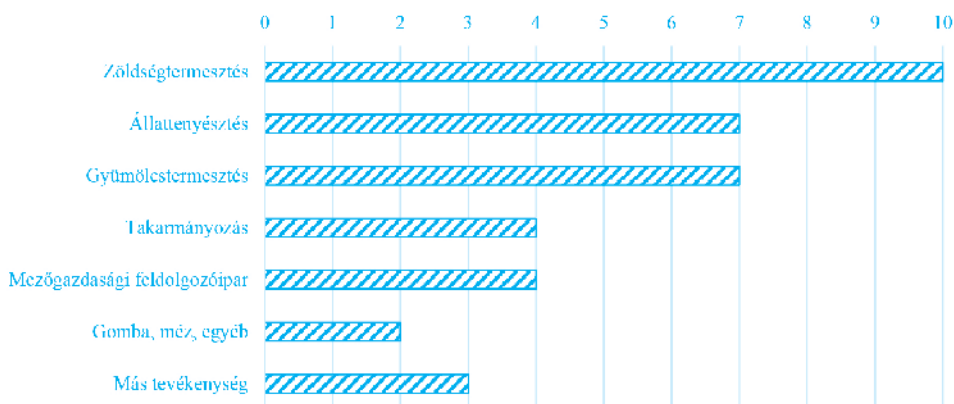
A vizsgált települések demográfiai és gazdasági adottságaiban is jelentős különbségek jelentkeztek. Demográfiaiilag a már említett méretbeli különbségeken túl egyéb sajátosságok is tapasztalhatók. Az ökotudatos kezdeményezéseknél a szegénység jelenléte általánosságban megfigyelhető, függetlenül attól, hogy a településen jelentős vagy elenyésző roma kisebbség található, és ehhez szerény oktatási mutatók is kapcsolódnak. A legtöbb településen a lakosság folyamatos csökkenése figyelhető meg, csak két helyen történt növekedés az elmúlt években. A valódi öko-

falvak a társadalmi, gazdasági, politikai szerkezetben is elkülönülnek a másik csoporttól, általánosságban a végzettségi és gazdasági mutatók esetén kedvezőbb képet mutatnak.

A 2. ábrában minden egyes vizsgált településnél a fő gazdasági tevékenységet vizsgáltuk és kategóriákba csoportosítottuk. Abban az esetben, ha valamely tevékenység jelen volt a faluban, egy darab érték került hozzárendelésre. Egy település több kategóriában is kaphatott értéket, így a grafikon azt mutatja, hogy mely tevékenységek a legjellemzőbbek a vizsgált példánál.

Ahogy láthatjuk, a leginkább megjelenő gazdálkodási formák szinte kizárólag a primer szektorban jelentek meg, ennek több forrásban kereshetjük az okát. A mezőgazdasági tevékenység több szempontból is előnyös a vizsgált települések számára. Alacsony képzettséget kíván a munkaerőtől; kihalásmentes, de hasznosítható földterületek mind magán mind önkormányzati tulajdonban rendelkezésre állnak; környezetileg fenntartható módon könnyen gazdasági termelésbe állítható; az állami és uniós támogatási rendszer által kedvelt szakterületről van szó, így forráshiánytól se kell tartani.

2. ábra: Gazdasági tevékenység megjelenése településeként

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az, hogy a primer szektoron belül konkrétan milyen gyümölcs és zöldség termesztése indult meg, a helyi természeti adottságoktól, a történelmi előzményektől és a szokásoktól függött, ezért a vizsgált példák között jelentős eltéréseket figyelhettünk meg. Fontos megemlíteni, hogy sok esetben a régóta jelen lévő, de mára elhalt mezőgazdasági tevékenység újraindítása – még ha az gazdaságilag csekély eredményt ért is el – közösségépítő és hangulatjavító eszközként sikeres volt a települések mindennapjaiban.

Néhány településen a gazdasági sikerekkel párhuzamosan a környező falvakkal kialakult kooperációval komolyabb feldolgozóüzemek létesültek, amik nemcsak a helyi, hanem a kistérségi termékekkel is foglalkoznak. A legtöbb településen három vagy négy tevékenység is megjelent párhuzamosan, vagyis a környezeti és gazdasági diverzifikációra komoly hangsúly esett, ami a fenntarthatóság szempontjából nagyon pozitív fejlemény. A szervezeti működésnek a településeken három fő típusa van: (1) az önkormányzat által irányított (2 eset); (2) az önkormányzat és civil alapítvány összefogásban működő (8 település); és az önálló önkormányzattól függetlenül működő alapítvány által vezetett (3 alkalom) kooperáció.

A valódi ökofalvak és az ökotudatos falufejlesztési kezdeményezések közötti eltérés a települések mindennapi működésében erősen megfigyelhető. A három esetben a valódi ökofalvak azok, amelyek az önkormányzattól teljesen különállóan folytatják a viselkedésüket, ami tovább erősíti az eredeti településmagtól való távolállásukat. Saját autonómiához ragaszkodó vezetésük és a hagyományostól markánsan eltérő életvitelük a mindennapi politikában is leválasztja őket a többségtől.

Somogyvámos ebben az esetben egyedi példa, főleg azért mert az önkormányzat támogató-sával kezdete meg működését a közösség. Ahogy az a helyszíni interjúból kiderült, a somogyvamosi önkormányzatban a Krisna-völgyi lakók a jó kapcsolat miatt mindig szerepet kaptak, és szerepet is akartak vállalni. Jelenleg az alpolgármester és az ötfős önkormányzati testület egyik tagja a Krisna-völgy lakója.

Az önkormányzati és civil összefogás a többi esetben szinte mindenütt jelen van. Főként a település humán erőforrásaitól és értelmiségétől függ, mekkora mértékben van összefonódás. A két eset, ahol csak az önkormányzat irányít, csupán annyit mutat, hogy azon településeken nincs a helyi lakosságnak elég kapacitása arra, hogy külön civil szervezetet alapítsanak, s a projekt aktív tagjai az önkormányzat keretében mozognak.

A létező összefogások és összefonódások azért kritikusak, mert az összes hosszú távon sikeres ökofalu kezdeményezés olyan integratív szemléletet követel, amelyet szoros munkakapcsolat nélkül alig lehet elérni. Mivel legtöbb esetben hátrányos helyzetű településről van szó, az önkormányzat szakmai és gazdasági ereje életbevágó a kezdeti lépéseknél.

A vizsgált példánál jól megfigyelhető, hogy ahogy az alapítványok gazdasági tevékenysége és értékteremtése növekszik, úgyönállósodnak az önkormányzattól, mivel saját erőforrásai magasabb szintű autonómiát engednek. Teljesen önkormányzati irányítás alatt a szakmai tapasztalatok más területen is igazolják, hogy nehezebb a dinamikus fejlődés, de a kezdeti összefogások a későbbi szakaszokban is megmaradnak. Ez az organikus fejlődés és önállósulás az alapítványoknál jól szembe helyezhető a valódi ökofalvaknál tapasztalt helyzettel, ahol már a kezdetektől két szereplő van, sokszor egymással ellentétben, ami nagyban megakadályozza az erős hosszú távú kapcsolat kialakulását, és ez a falvakat is hátrányosan érinti.

Az alábbi 2. táblázatban a vizsgált településeknek 2006 és 2016 között adott EU-s és egyéb állami támogatási pénzüsszegek láthatók millió forintban. A „támogatási időszak kezdete” oszlop alatt az az év látható, amikor az előző évekhez képest jelentős összegbeli változás történt, vagyis ekkor került sor egy intenzívebb és sikeres pályázati ciklusra. Ezután a legtöbb esetben a lendület megmaradt, még ha hasonló nagymértékű beruházások nem is valósultak meg. Az utolsó oszlopban a hasonló méretű és helyzetű szomszédos települések támogatási összegeinek átlaga szerepel.

A támogatási összegek célja a vizsgált településeken túlnyomórészt az oktatási, a szociális helyzetjavítása, munkahelyteremtés vagy vállalkozásfejlesztés volt, ez sok esetben a határos településektől nagyon eltérő. A három csillagozott adat esetén zárójelben látható a valós átlag. Itt az átlagot kiugróan felhúzó településtől az elemzés során eltekintünk, mert ugyan határos a vizsgált településekkel, de lakossága tízezer fő felett van. Hernádszentandrás esetében Felsődobosza 2010 előtt nyert el jelentős támogatásokat energetikai, ár- és belvízvédelmi célra; Komlócska szomszédja Tolcsva, a tokaji borturizmus egyik kiemelt települése, ahol az összegek 77 százalékát turizmusfejlesztésre használták fel; Somogyvámosnál a szomszédos Somogyvár támogatásainak kétharmadát a helyi apátság romjaira költötték.

2. táblázat: Pályázati támogatások összege a vizsgált településeken 2006-2016 között

Település	Támogatási összeg	Támogatási időszak kezdete	Szomszédos települések átlaga
Alsómocsolád	85	2011	24,5
Átány	58	2011	48,5
Galgahévíz	7	2007	55,8
Gyulaj	79	2012	17,9
Ibafa	6	2007	13
Hernádszentandrás	46	2013	28* (62)
Komlóska	41	2011	27,2* (44,4)
Rozsály	71	2013	32,9
Somogyvámos	29	2011	3,6* (57,5)
Trizs	3	2014	9,4
Túristvándi	57	2009	46,3
Visnyeszéplak	0	nincs adat	2,0

Forrás: Palyazat.gov.hu [2018] alapján

A vizsgált településeknél azt láthatjuk, hogy a nem valódi ökofalvak túlnyomórészt sikeresebbek a hasonló méretű és helyzetű településekhez képest forráselnyerés és -hasznosítás szempontjából, ami egyértelműen innovatív problémakezelésüknek köszönhető. További érdekesség, hogy a valódi ökofalvak, amelyek az eredeti településektől elkülönülve működnek, sem gazdaságilag, sem társadalmilag nem fejtenek ki pozitív hatást. Somogyvámos ebben egy kiugró példa, de itt valószínűleg megvalósul a közösség és a település lakossága, valamint önkormányzat között egy szoros együttműködés. A táblázat másik érdekessége, hogy a közmunkaprogram és az állami támogatási rendszer 2011-et követő átalakulása jelentős mozgásteret engedett a vizsgált településeknek.

Egyéb pénzügyi források tekintetében Németh Péter, az Öko-völgy Alapítvány ügyvezetője a Krisna-völgyi példán keresztül általános jellemzőként említette a külső forrásokat (saját esetükben például könyveladás, a helyi termékek eladásából származó jelentős bevétel, ami több vizsgált településen is előfordul), az egyházi forrásokat és a pályázatokat. Komoly tétel a személyi jövedelemadó 1 százalékának felajánlása is, amely szintén igaz lehet a vallási, ideológiai alapú falvak esetén. Az Öko-völgy Alapítvány az évente kiírt hazai állami pályázatok nagy részére jogosult, és sikeresen pályázik is, valamint külföldi partnerekkel összeállva EU-s pályázatokból befolyó források is segítik munkáját.

Az interjúban hallottak a többi valódi ökofalura általánosságban igazak, viszont a kezdeményeknél az önkormányzati és a támogatási forrásoktól való függés jóval magasabb arányt mutat, főleg azért, mert sok esetben a saját bevételek és források részaránya a nullához közelít. A 3. táblázatban a települések és alapítványainak árbevétele látható.

3. táblázat: Nettó árbevétel a vizsgált települések ökotudatos alapítványainál 2017-ben (ezer forint)

Település	Árbevétel
Agostyán	2219
Alsómocsolád	0
Átány	0
Galgahévíz	21350
Gyulaj	29659
Gyűrűfű	0
Hernádszentandrás	8431
Komlóska	0
Rozsály	0
Somogyvámos	1348
Trizs	0
Túristvándi	6997
Visnyeszéplak	392

Forrás: Céginformáció [2018] alapján

Jelentős eltérések figyelhetők meg a települések önálló gazdasági sikeressége között. Átány és Alsómocsolád esetében az árbevétel azért nulla, mert esetükben nem volt külön alapítvány vagy cég, amelyet vizsgálni lehetett volna. A többi helyszínen pedig vagy nem sikerült bevételt termelni, vagy az adatok nem voltak elérhetők. A bevételek közötti eltérés ebben az esetben nem mutat jelentős elkülönülést az ökofalvak és az ökotudatos falufejlesztési projektek között, itt sokkal inkább az eltérő gazdasági, földrajzi és humán-erőforrásbeli különbségekre vezethetjük vissza, hogy ki miért sikeres vagy kevésbé sikeres.

2. A KEZDEMÉNYEZÉSEK SIKERESSÉGE

A 13 falu vizsgálta alapján a következő sikertényezőket azonosítottuk. (1) A gyakorlatban is alkalmazható innovatív és fenntartható stratégia felmutatása. (2) Egy lokálisan megjelenő közösség kialakulása, akik a falu mindennapi működésének szerves részei. (3) A létrejött társadalmi krízishelyzet és lefelé tartó trendek megállítása, visszafordítása. (4) Foglalkoztatási és gazdasági mutatók javítása. (5) Állami és egyéb pályázati forrástól való részleges függetlenedés, profit termelése. (6) Ökológiai lábnyom drasztikus csökkentése. (7) Közeli fizetőképes tömeg megjelenése, ami folyamatos keresletet generál a helyben előállított javakra. (8) Megfelelő méretű és tulajdonú földterületek birtoklása.

Mindegyik vizsgált faluban megindult az innovációk bevezetése (3. táblázat), ezért mondhatjuk, hogy mindegyik helyen ez volt a fejlesztés alapja. Az is kirajzolódik, hogy ezzel párhuzamosan többé-kevésbé sikeresen eredményeket értek el a lokális közösségek kiépítésében, amely szoros összefüggést mutat azzal, hogy a társadalmi krízist is minimum enyhíteni sikerült. Ezt a három mutatót nevezhetjük a sikeresség mutatóinak is, hiszen mindegyik falu eredményeket ért el ezeken a területeken.

Csekélyebb a siker akkor, amikor már a társadalmi hatások helyett a gazdasági vagy a környezeti hatások felé irányítjuk figyelmünket. Ezekben a mutatókban már bőven találunk eredménytelen kezdeményezéseket, amelyek vagy gazdaságilag jelentéktelen mértékű fejlődést produkáltak, vagy pedig az ökológiai hatás maradt el. Négy olyan falu is található, ahol csak gyenge előremozdulás történt, a valódi fejlődés mértéke megkérdőjelezhető az említett területeken. Ennek ellenkezője is megfigyelhető azonban: kiemelhető az a négy kezdeményezés, amelyek a valódi ökofalu.

Míg a 3. táblázat a településleírások [Lovász et al., 2019] szubjektív összegzésére épül, készítettünk egy objektívabb mutatót is. A mutató két komponensből állt össze: az első szám azt vizsgálta, hogy az adott település a szomszédosokhoz viszonyítva milyen arányban nyert el több vagy kevesebb pénzt az éves átlagok vizsgálatakor, míg a második szám a vizsgált minták átlagos árbevételhez viszonyította az egyes települések nettó árbevételét. Ezt követően a két arányt összeszoroztuk $[(\text{támogatási összeg/szomszédos átlag}) \cdot (\text{árbevétel/árbevétel átlag})]$. Az utolsó lépésre azért volt szükség, mert ezzel egy kiegyensúlyozott képet kaptunk a gazdasági eredményességről, mind önálló bevételi, mind pályázati területen sikeresnek kellett lennie a településnek.

A rangsor a következő lett: hatalmas előnnyel Gyulaj végzett első helyen (24,17), második helyezett Hernádszentandrás lett (2,56), Somogyvámos a harmadik (2,01), Túrístvándi (1,59) a negyedik. Az összes többi vizsgált település lényegesen elmaradt az élbolytól, mivel általában csak az egyik mutatóban volt sikeres, a másikban alig vagy egyáltalán nem tudott eredményt felmutatni.

3. táblázat: Az ökofalvak és kezdeményezések sikertényezőinek megvalósulása*

Ökofalu	gyakorlatban megvalósuló innováció	lokális közösség kiépülése	társadalmi krízis kezelése	gazdasági és munkügyi eredmények	gazdasági autonómia elérése	ökológia lábnyom csökkentése
Agostyán	++	++	0	+	+	++
Alsómocsolád	+	+	+	+	0	0
Átány	+	+	+	+	0	0
Galgahévíz	++	+	+	++	+	++
Gyulaj	++	++	++	+	+	0
Gyűrűfű	++	+	+	+	+	++
Hernádszentandrás	++	++	+	++	++	0
Komlóska	+	++	+	+	+	0
Rozsály	+	++	+	+	0	+
Somogyvámos	++	+	+	++	++	+
Túrístvándi	++	+	+	+	+	0
Trizs	++	++	++	++	+	0
Visnyeszéplak	++	++	+	+	+	++

*Részben megvalósult: +, teljesen megvalósult: ++ nem valósult meg: 0

Forrás: a szerzők összeállítása

Összességben a vizsgált, és sikeres eredményeket elérő települések esetében négy fő szempontot találtunk, amik a helyi sajátosságokat figyelembe véve más települések számára is hasznosak lehetnek. Ezek: (1) a rövid ellátási lánc kialakítása, (2) a helyi termékek, (3) a helyi brand és (4) a helyi közösség.

Rövid ellátási lánc. A vizsgálatunk alá tartozó települések közül a leggyakoribb gyakorlat a közvetlen ellátási lánc és az értékesítő pontokmegjelenése volt, azaz egy adott mintaboltban vagy termelői piacon jelentek meg a termékek (például Trizsi Ízek Szociális Szövetkezet). A másik gyakorlat az, amikor már a termelő és a fogyasztó között megjelenik egy lépcsőfok. Adott esetben ez kisebb közösségekben a helyi kiskereskedelmi egységbe való beszállítást, a közvetítés ellátását, helyi étteremhez történő beszállítást jelent, amit egy nagyobb konzorcium végez (Szatmári-Ízek Kft., Zempléni Helyi Termék Kft.), vagy az önkormányzat. Ezek az opciók webshoppal kombinálva említésre méltó eredményeket értek el a vizsgált településeken.

Helyi termékek. A gazdaságfejlesztés szempontjából a helyben termelt egészséges termékek helyben tartott munkaerőt és bevételforrást jelentenek, és ha ez egyre inkább a piaci működés felé terelődik, akkor sokkal kevésbé függ az állami közmunkaprogramtól is a település gazdasági és társadalmi helyzete, a környezetvédelmi szempontokat nem is említve. A helyi termékek csoportjának kiválasztásánál figyelembe kell venni azokat az adottságokat, amelyekre alkalmas a környezet, így nem kell eltérni a településen kialakult szokásoktól. Ennek azért is van jelentősége, mert a helyben található, szájról szájra terjedő, és tapasztalatokon alapuló szakértelmet is bele lehet vonni a termékek kialakításába.

Helyi brand kialakulása. A brand kialakulása azért kiemelten fontos a településeknél, mert a kézműves és környezettudatos termékekre a fő felvevő piac a főváros és a környező nagyvárosok, ahol egy stabil vevőkör kialakítása alacsony termelési mennyiség és ismeretség nélkül lehetetlen. Gyulaj esetében a „Hétpecsétes” márka keretében árusítják a termékeket Dombóváron, a hernádszentandrásai „BioSzentandrás” termékek nemzetközileg ismertek. A Krisna-völgy termékei is nagy népszerűségnek örvendenek, ők tudatosan egy bizonyos (egészségtudatos, húsmentes, vallásos) réteget céloztak meg termékpalletájukkal és széles választékukkal.

Helyi közösség. A sikeres településeken jellemző közös pont volt a helyi közösség tudatos építése kulturális és foglalkoztatási programok keretében. A vizsgált falvak számos példát tudnak nyújtani eredményes programokra, továbbá arra, hogy a kezdeti kisszámú katalizátor személyből hogyan lehet valós települési üggyé tenni a kezdeményezést.

Az adaptálható elemek mellé mindenképpen megemlítendő a turizmus kérdése is. Amennyiben szimplán az ökolábnyom kérdését firtatjuk, úgy ez a fajta tevékenységi kör mindenképpen káros hatással van a természeti környezetre, illetve a gyors, de kiszámíthatatlan bevétel generálása miatt elveheti a hangsúlyt a közösségi fejlesztések szerepéről. Mindemellett pont a magas szintű plusz jövedelem segíthet tőkét teremteni a későbbi elképzelések megvalósításához. Kettős szerepe miatt azonban nem tekinthető egyértelműen adaptálható elemnek, illetve a vidéki turizmus korlátozott lehetőségei miatt sem feltétlenül mindenütt megvalósítható.

Fontos kiemelni azokat a tényezőket is, hogy az elvándorlás és az agyelszívás megállítására a településeknek nyitottnak kell lennie az olyan lehetőségekre is, mint a távmunkát támogató infrastruktúra létrehozása. Ennek megközelítése azonban ismételten kettős, mivel az önkormányzatok vagy közösségek önmagukban keveset tehetnek ezért, a munkáltatók szerepe jelentősebb, illetve a helyi lakosság oktatási hiányosságainak pótlása fontosabb.

Természetesen alapvető fontosságú, hogy a kezdeményezések elkezdéséhez rendelkezésre álljon a megfelelő mennyiségű és minőségű földterület, ahol a termelés megkezdődhet. Ennek

elkezdéséhez a már meglévő önkormányzati, közösségi vagy alapítványi földterületek kihasználása mellett akár nagyobb méretű földvásárlások is szükségesek lehetnek. Ennek lehetőségeit azonban azelőtt érdemes megvizsgálni, hogy belefognának a megvalósításba. Mivel a termőföld szerepe a mezőgazdaságban átalakul, és az új, kis területigényű, technológia alapú termesztési módok elterjedése is lehetséges, ezért ez sem egyértelmű sikertényezőnek tekinthető szempont.

3. ÖSSZEZÉS

Összefoglalásképpen elmondható, hogy az ország területén számos kezdeményezés indult, amely az ökotudatos gazdálkodás és a fenntarthatóság irányába mutat. Ezek között is igen sok eltérést tapasztalhatunk, hiszen a teljes, már-már társadalomból kivonuló eltartás szintjétől a kezdeti nekirugaszkodásokig széles a paletta.

Nincs általánosan elmondható séma, amely alapján minden hasonló helyzetben lévő falut egységesen és eredményesen fejleszteni lehetne. Ezt a leggyakrabban a helyzeti lehetőségek, adottságok határozzák meg. Gyakorlatilag minden falu tehet lépéseket a kisebb ökolábnyom elérésének irányába, mely nem csak a környezettudatosság jegyében válik hasznossá, hanem megfelelő tervezés mellett hosszú távon gazdaságilag is megtérül.

Magyarországon egyelőre nem elsődleges szempont még a falvak szemléletmódjában a környezetvédelem és a klímaváltozás elleni küzdelem, azonban az elmúlt évek szeszélyes időjárásai jelenségei megmutatták, hogy erre minél gyorsabban fel kell készülni. Ez idővel a helyi közösségek gondolkodására is hatással lesz. Fontos, hogy a környezetkímélőbb életmód felé forduló közösségek számára minél több példa, útmutatás, tudás és erőforrás elérhető legyen.

Ehhez példát adnak a teljes ökofalu és az ökofalu kezdeményezések is. Eredményeink alapján vidékfejlesztési szempontból a más jellegű falvak számára négy adaptálható elem körvonalazódik: 1) rövid ellátási láncok kialakítása, 2) helyi adottságokhoz igazodó termék, 3) brandek építése, 4) közösségi építkezés. Ezek együttesen is és önmagukban is sikeres tényezőként hathatnak a vidéki térségekben.

Meglátásunk szerint a lassan terjedő, de gyarapodó mozgalmak erős vidéki szemléletváltást érhetnek el. Teljes ökofalu berendezkedés nem adaptálható, az általános országos elterjedés sem reális, ez ugyanis vélhetően társadalmi ellenállást váltana ki, viszont egyes elemei átemelhetőek. Tudatosan választottunk többféle területről példákat, hiszen így jól látható, hogy a koncepció számos faluban működőképes. Alapvetően fontosak az adottságok, de a példákon jól látható, hogy az adottságok csak egy-egy irányt adnak csupán, és nem ezért sikeres vagy sem egy projekt.

Leginkább átemelhető és átemelendő elemei közé tartozik az öfenntartó rendszerek kiépítése, mint például megújuló energiaforrások használata – ezzel a költségek csökkentését lehetne elérni, amely által másra is maradna erőforrás. Kiemelendő azonban, hogy minden falunak megvannak azok a saját krízisterületei, amelyek megkülönböztetik akár a szomszédos településtől is. Ennek elsődleges megoldása azonban csakis a helyi erőforrások felmérésével és kiaknázásával lehetséges, ezért minden esetben az adottságok teljes ismerete szükséges.

Amennyiben ezeket a helyi lehetőségeket olyan szakértelemmel aknázzák ki, mint ahogy Gyulajon a „Hétpécsetés” esetében tették, az megmutathatja, hogy több szerencsés tényező együttállásakor a kezdeményezés sikeres lehet. Ehhez azonban nem csupán a saját települést, hanem a környék viszonyait is ismerni kell, hiszen a megtermelt termékeket jellemzően a fizetőképesebb közönségnek lehet eladni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cake-Baly, D. (2009): *Ökofalvak Magyarországon*, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, kézirat, szakdolgozat.
- Céginformáció (2018): Cégkereső, www.ceginformacio.hu, Lekérdezve: 2018.11.07.
- Farkas J. (2011): *Ökofalvak néprajzi – antropológiai vizsgálata Magyarországon zárójelentés*. n.a. http://real.mtak.hu/11948/1/68244_ZJ1.pdf Lekérdezve: 2019. 08. 25.
- Farkas J. (2015): „We Should Give It Some Time.’ Case Study on the Time Horizon of an Ecological Lifestyle” – *Community Acta University Sapientiae – Social Analysis* 5 (1): 43-62.
- Farkas, J. (2014): „Kicsi kis hősök. Az ökofalu mozgalom története és gyökerei” – *Kovács* (1–4): 43-66.
- Földhivatalok (2018): Keresés a földhivatalok.geod.hu-n, www.foldhivatalok.geod.hu Lekérdezve: 2018. 11. 07.
- Hári B. (2008): „Magyarországi ökofalvak fenntarthatósági jellemzése és értékelése, továbbá területfejlesztési szempontú vizsgálatuk”, Eötvös Loránd Tudományegyetem, diplomamunka. http://okovolgy.hu/wp-content/uploads/okofalu_szakdolgozat_hari_beata.pdf, Lekérdezve: 2019. 08. 25.
- <https://m.blog.hu/ok/okofaluszervezes/image/EGYEB%20FILEK/CBD%20Diplomadolgozat.pdf> Lekérdezve: 2019. 08. 25.
- Kujáni K. (2017): „A rövid ellátási láncok tervezési feltételei a hazai kistérségekben” – *Gradus* 4 (2): 222-231.
- Moravčíková, D. – Fürjészová, T. (2018): „Ecovillages as a social innovation: examples from Hungary and Slovakia” – *European Countryside* 10 (4): 693-710.
- Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020, http://www.terport.hu/webfm_send/2767 Lekérdezve: 2019. 08. 25.
- Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió, http://www.terport.hu/webfm_send/4616 Lekérdezve: 2019. 08. 25.
- Palyazat.gov.hu (2018): Támogatott projekt kereső, www.palyazat.gov.hu, Lekérdezve: 2018.11.07.